

Prawna ochrona roślin w Polsce w latach 1947–2011

Legal protection of plants in Poland in the years 1947–2011

LESZEK KUCHARSKI

L. Kucharski, Zakład Ochrony Przyrody, Wydział Biologii i Ochrony Środowiska, Uniwersytet Łódzki, ul. Banacha 1/3, 90–237 Łódź, Polska;
e-mail: kuchar@biol.uni.lodz.pl

ABSTRACT: In the period from 1946 to 2012, seven regulations on the protection of plant species have been implemented. They listed a total of 660 taxa. The regulations deal mainly with vascular plant species. The current list has been extended to 652 taxa, including 398 vascular plants. In the subsequent regulations on the protection of wild flora that appeared in Poland, it is stated that, among others: there is an increasing number of protected species, high rotation of species, not implementing the provisions of the Nature Conservation Act for the protection of plant species, many inconsistencies in the selection of species. Increasing the efficiency of plant species protection would be possible after: shortening the list of protected species, reducing the number of protected species to the most rare and vulnerable taxa, focusing on the conservation of their habitats.

KEY WORDS: algae, bryophytes, vascular plants, legal protection, Poland

Wstęp

Statut warcki uważany jest za pierwszy akt prawny, który dotyczył ochrony gatunkowej roślin na ziemiach polskich. W 1423 r. król Władysław Jagiełło ustanowił ochronę cisa pospolitego *Taxus baccata*. W kolejnych wiekach ukazywały się następne dokumenty, w których obejmowano ochroną stare drzewa bądź lasy. O ich ochronie decydowały głównie względy gospodarcze. Ochrona zasobów przyrody dla nich samych pojawia się w dokumentach od połowy XIX wieku (Radecki 1990; Grzywacz, Grzywacz 2008). W 1918 r., po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, ukazało się Rozporządzenie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o ochronie niektórych „zabytków

Kucharski L. 2014. Prawna ochrona roślin w Polsce w latach 1947–2011. *Acta Botanica Silesiaca* **10**: 5–16.

przyrody”. Wymieniono w nim kilkadziesiąt okazów (stanowisk) drzew (m.in.: *Taxus baccata*, *Abies alba*, *Quercus* sp., *Tilia* sp., *Fraxinus excelsior*, *Populus nigra*) oraz stanowisk rzadkich roślin (m.in.: *Leontopodium alpinum* i *Rhododendron flavum*) (Rozporządzenie 1919).

Począwszy od 1946 r. ukazało się w Polsce siedem rozporządzeń, ministrów odpowiedzialnych za ochronę przyrody, w których podano listy chronionych roślin. W tekście pierwszego z nich umieszczono tylko wykaz dziko rosnących roślin naczyniowych, które uznano za gatunki chronione (Rozporządzenie 1946). W kolejnych aktach prawnych listę wydłużano włączając do wykazu kolejne gatunki roślin naczyniowych oraz porosty, grzyby, mszaki i glony (Rozporządzenie 1957, 1983, 1995, 2001, 2004). W 2004 r. został wydany oddzielny akt prawny chroniący grzyby i porosty. Najnowsze rozporządzenie w sprawie ochrony gatunkowej roślin ukazało się w 2012 r.

Głównym celem opracowania jest:

- przedstawienie zmian zachodzących w wykazie gatunkowym roślin objętych ochroną w ciągu ostatnich 66 lat (1946–2012);
- wskazanie popełnianych błędów i braku konsekwencji w trakcie tworzenia wykazu gatunków chronionych;
- przedstawienie wstępnych propozycji dotyczących ochrony gatunkowej roślin w Polsce. Szczegółowe propozycje dotyczące ochrony gatunkowej roślin w Polsce będą przedmiotem oddzielnej publikacji.

1. Materiał i metody

Materiałem źródłowym do osiągnięcia wyżej postawionych celów są listy gatunków chronionych, które opublikowane były w okresie od 1946 r. do 2012 r. w rozporządzeniach Ministerstw odpowiedzialnych za ochronę przyrody w Polsce. Listy te nie zawsze są porównywalne ponieważ: zmieniało się nazewnictwo niektórych gatunków oraz ich klasyfikacja (opisywano nowe taksony), mało precyzyjnie określono w wykazie gatunki chronione (np. problem ochrony mieszańców), występuje duża rotacja pomiędzy wyróżnionymi grupami gatunków (chronionymi ściśle i częściowo).

W pierwszym z rozporządzeń (Rozporządzenie 1946) nazwy roślin podano za powszechnie używanym wówczas kluczem „Rośliny polskie” (Szafer i in. 1924). W późniejszych aktach prawnych nazewnictwo roślin oraz sposób ujęcia poszczególnych gatunków modyfikowano dostosowując je do aktualnej wiedzy o florze naszego kraju. Nazwy chronionych roślin, dla potrzeb tego opracowania, przyjęto za Mirkiem i in. (2002). Gatunki roślin wymienione m.in. w Rozporządzeniu z 2001 r., których występowanie obecnie we florze Polski jest

kwestionowane, umieszczono na zbiorczej liście roślin chronionych. Tak postąpiono m.in. z: *Dactylorhiza traunsteineri*, *Dactylorhiza russowii*, *Epipactis muelleri* i *Epipactis leptochila*. Do zbiorczego wykazu roślin chronionych, sporządzonego dla potrzeb tego opracowania, włączono także taksony, które nie są wymieniane w poszczególnych rozporządzeniach. Postąpiono tak z mieszańcami z rodzajów *Drosera* i *Aconitum*. W zestawieniu znalazły się tylko te taksony, które wymieniono w „Krytycznej liście roślin naczyniowych Polski” (Mirek i in. 2002). Nie uwzględniono natomiast podgatunków, mimo że w ostatnim z rozporządzeń były wymieniane (*Aconitum firmum* subsp. *moravicum*) (Rozporządzenie 2012). We wspomnianym wyżej wykazie nie uwzględniono taksonów, które nie są wymienione w „Krytycznej liście roślin ...” (np. *Nymphaea borealis* Camus).

2. Wyniki

Na opublikowanych w latach 1946–2012 listach roślin chronionych wymieniono łącznie 660 taksonów. Od 1946 r. ich liczba, w każdym następnym rozporządzeniu, rosła osiągając w 2012 r. 652 gatunki (Rozporządzenie 2012). Największą grupę stanowią rośliny naczyniowe, które obejmują ponad 60% ogółu chronionych taksonów (tab. 1). Łącznie ochroną ścisłą i częściową objęto około 15% rodzimej flory roślin naczyniowych.

W stosunku do najbardziej zagrożonych składników krajowej flory nie stosuje się odstępstw od zakazów podanych w paragrafie 6 Rozporządzenia w sprawie ochrony gatunkowej roślin (Rozporządzenie 2004, 2012). Zgodnie z zapisem, w wymienionych wyżej rozporządzeniach, podlegają one ochronie czynnej. W obecnie obowiązującym rozporządzeniu umieszczono 160 gatunków roślin, w tym 4 gatunki mchów, które należy objąć ochroną czynną oraz/lub nie podlegających zwolnieniom z zakazów dotyczących ogółu chronionych roślin. Część z wymienionych wyżej gatunków (9) zostało umieszczonych w załączniku 4 do Rozporządzenia (2012), które wymagają ustalenia strefy ochrony ich ostoi lub stanowisk (tab. 2). W stosunku do *Neottianthe cucullata*, która także znajduje się w załączniku 4 nie zastosowano tego dodatkowego wymogu.

W wykazie gatunków wymienionych w załączniku do obowiązującego obecnie Rozporządzenia w sprawie ochrony gatunkowej roślin (Rozporządzenie 2012) znajduje się prawie 350 taksonów, które uważane są za zagrożone składniki rodzimej flory. Stanowi to 53% taksonów objętych ochroną. Najwięcej jest gatunków narażonych (V) i wymierających (E), które stanowią około 73% chronionych taksonów roślin umieszczonych na „czerwonych listach”. Uwagę zwraca objęcie ochroną 12 gatunków uważanych za wymarłe składniki naszej flory (tab. 3).

Tabela 1. Ochrona gatunkowa roślin w Polsce, w latach 1946–2012
 Table 1. Species protection of plants in Poland in the years 1946–2012

L.p. No.	Grupa roślin Groups of plants	1946		1957		1983		1995		2001		2004		2012	
		S	C	S	C	S	C	S	C	S	C	S	C	S	C
1.	Glony/ Algae	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	23	4	23	4
2.	Wątrobowce/ Liverworts	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	25	4	25	4
3.	Mchy/ Mosses	0	0	0	0	0	0	0	0	6	51	175	26	172	26
4.	Rośliny naczyniowe/ Vascular plants	114	0	132	17	202	25	213	17	238	25	375	21	376	22
Razem/ Total		114	0	132	17	202	25	213	17	245	76	598	55	596	56

Objaśnienia: S – liczba gatunków objętych ochroną ścisłą; C – liczba gatunków objętych ochroną częściową.
 1946, 1957, 1983, 1995, 2001, 2004, 2012 – Rozporządzenia odpowiednich Ministerstw w kolejnych latach.

Explanations: S – number of species covered by the strict protection; C – number of partially protected species; 1946, 1957, 1983, 1995, 2001, 2004, 2012 – Regulations of the relevant ministries in the subsequent years.

Tabela 2. Liczba gatunków podlegających różnym rodzajom ochrony w rozporządzeniach w sprawie gatunkowej ochrony roślin z 2004 i 2012 r.

Table 2. The number of species which are subject to different types of protection in the regulations on the protection of species of plants from 2004 and 2012

Rodzaje ochrony/ Types of protection	Liczba gatunków/ Number of species	
	2004	2012
Gatunki, dla których nie stosuje się określonych w § 7 rozporządzenia odstępstw od zakazów/ Species for which there shall be defined in § 7 of Regulation derogations from the prohibitions	15	24
Gatunki wymagające ochrony czynnej/ Plant species that require of active protection	105	97
Gatunki, dla których nie stosuje się określonych w § 7 rozporządzenia odstępstw od zakazów i wymagające ochrony czynnej/ Species for which no shall apply defined in § 7 of Regulation exemptions from prohibitions and require active protection	29	39
Razem/ Total	149	160

Objaśnienia: 2004, 2012 – Rozporządzenia w latach: 2004 i 2012.

Explanations: 2004, 2012 – Regulations in 2004 and 2012.

Tabela 3. Chronione gatunki roślin umieszczone na „czerwonych listach”

Table 3. Protected plant species listed in the „red lists”

Kategoria zagrożenia/ Categories of threat	Glony ¹ / Algae ¹	Wątrobowce ² / Liverworts ²	Mszaki ³ / Mosses ³	Rośliny naczyniowe ⁴ / Vascular plants ⁴
Gatunki wymarłe (Ex)/ Extinct and missing species	1	1	1	9
Gatunki wymarłe na wolności (EW)/ Extinct and missing at natural localities species	-	-	-	2
Gatunki wymierające (E + [E])/ Critically endangered species	6	11	11	68+4
Gatunki narażone (V + [V])/ Vulnerable species	4	9	43	90+8
Gatunki rzadkie (R)/ Rare – potentially endangered species	-	1	13	32
O nieokreślonym zagrożeniu (I) Indeterminate	10	2	22	-
Razem/ Total	21	24	90	213

Objaśnienia: ¹ – wg Siemińska 2006; ² – wg Klama 2006; ³ – wg Ochyra 1992 ; ⁴ – wg Zarzycki, Szelaąg 2006; [E] – gatunki wymierające poza głównym obszarem występowania, [V] – gatunki narażone poza głównym obszarem występowania.Explanations: ¹ – by Siemińska 2006; ² – by Klama 2006; ³ – by Ochyra 1992 ; ⁴ – by Zarzycki, Szelaąg 2006; [E] – critically endangered at isolated localities situated beyond the main area of occurrence, [V] – vulnerable at isolated localities situated beyond the main area of occurrence.

W drugim wydaniu „Polskiej czerwonej księgi roślin” wymieniono 152 gatunki roślin objętych ochroną prawną. Wśród opisanych w niej taksonów znajduje się: 7 gatunków wymarłych (EX), 3 wymarłe na wolności (EW), 38 krytycznie zagrożonych (CR), 37 zagrożonych (EN), 61 narażonych (VU) i 6 gatunków niskiego ryzyka (LR) (Kaźmierczakowa, Zarzycki 2001).

Na aktualnie obowiązującej liście gatunków chronionych roślin znajduje się 46 taksonów roślin ważnych dla Unii Europejskiej. Wśród nich jest 11 gatunków roślin naczyniowych, które mają szczególne znaczenie dla Wspólnoty (Dyrektywa Rady 1992) (tab. 4).

Tabela 4. Chronione gatunki roślin znajdujące się w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej
Table 4. Protected species of plants found in Annex II of the Habitats Directive

Grupa gatunków/ Groups of plants	Liczba/ The number
Rośliny naczyniowe/ Vascular plants	28 + 11*
Mszaki/ Mosses	7
Razem/ Total	46

Objaśnienia: * – gatunki o znaczeniu priorytetowym dla UE.
Explanation: * – priority species for the EU

3. Dyskusja

Skuteczność ochrony roślin zależy od jakości prawa chroniącego przyrodę. W literaturze prawniczej funkcjonuje osiem zasad stanowienia dobrego prawa. Do najważniejszych z nich należą: stabilność, spójność, przejrzystość i możliwość jego spełnienia (Fuller 1978). Czy były one uwzględniane w trakcie tworzenia aktów prawnych dotyczących ochrony gatunkowej roślin? Czy zapisy w rozporządzeniach i ustawie o ochronie przyrody są przestrzegane?

W okresie powojennym (od 1946 r.) średnio, co 9,5 roku zmieniano listy gatunków chronionych. Najdłużej, bo aż 26 lat, obowiązywało Rozporządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 28 lutego 1957 r. Najczęściej modyfikowano wykazy gatunków chronionych na przełomie XX i XXI stulecia. Jednym z głównych powodów tych zmian był proces przystosowania prawa polskiego do standardów Unii Europejskiej. We wspomnianym wyżej okresie odnotowano także największy wzrost liczby chronionych gatunków roślin z 230 gatunków w 1995 do 653 w 2004 (w tym rośliny naczyniowe z 230 do 396 taksonów) (tab. 1).

Siedmiokrotna modyfikacja listy roślin podlegających ochronie przyczyniła się nie tylko do jej wydłużenia. W trakcie nowelizacji rozporządzeń zmianie ulegał status wielu gatunków. Niektóre z nich były skreślane z listy gatunków chronionych, mimo że liczba ich stanowisk nie uległa zwiększeniu, aby po kilku latach (w kolejnym akcie prawnym) wrócić ponownie na listę. Przykładami takich

roślin mogą być: *Dictamnus albus*, *Primula farinosa* i *Echium russicum* (tab. 5.). Inne zmieniały swój status ochrony, nieraz na krótki okres czasu, bez merytorycznego uzasadnienia. Należy do nich np.: *Hierochloë odorata*, *Nymphaea alba*, *Digitalis grandiflora* (tab. 5). W Rozporządzeniach Ministra Środowiska z lat 2004 i 2012 objęto ochroną ścisłą gatunki, które są stosunkowo częstym składnikiem rodzimej flory (por. Zając, Zając 2001). Do grupy tej należą m.in.: *Centaureum erythraea*, *Hepatica nobilis*, *Ledum palustre* i *Polypodium vulgare*.

Tabela 5. Wybrane gatunki z wykazów roślin chronionych w Polsce w latach 1946–2012
Table 5. Selected species of plants protected in Poland in the years 1946–2012

Nazwa gatunku/ Name of species	Gatunki chronione/ The protected species						
	1946	1957	1983	1995	2001	2004	2012
<i>Aconitum firmum</i> Rchb.	-	++	++	++	++	++	++ ^{1,A}
<i>Anacamptis pyramidalis</i> (L.) Rich.	++	++	++	++	++	-	++ ^{1,2}
<i>Centaureum erythraea</i> Rafn	-	+	+	+	+	++	++
<i>Dianthus carthusianorum</i> L.	-	-	-	-	+	-	-
<i>Dianthus deltoides</i> L.	-	-	-	-	+	-	-
<i>Dictamnus albus</i> L.	-	++	++	++	-	++ ¹	++ ¹
<i>Digitalis grandiflora</i> Mill.	-	-	++	++	+	++	++
* <i>Digitalis purpurea</i> L.	-	-	+	++	+	-	-
<i>Drosera rotundifolia</i> Mert. & W. D. J. Koch	-	-	++	++	-	++	++
<i>Echium russicum</i> J. F. Gmel.	-	-	++	++	-	++ ^{1,2}	++ ^{1,2}
<i>Epipactis distans</i> Arv.-Touv.	++	++	++	++	-	++	++
<i>Epipactis greuteri</i> H. Baumann et Künkele	++	++	++	++	-	++	++
<i>Euphorbia epithymoides</i> L.	-	-	-	-	-	++	++
<i>Gentiana asclepiadea</i> L.	-	+	+	+	+	++	++
<i>Hedera helix</i> L.	++	++ ^K	++	++	++	+	+
<i>Hepatica nobilis</i> Schreb.	-	-	-	-	+	++	++
<i>Hierochloë odorata</i> (L.) P. Beauv.	-	+	++	++	+	+	+
<i>Ledum palustre</i> L.	-	-	+	+	+	++	++
* <i>Linum austriacum</i> L.	-	-	-	-	-	++	++
<i>Melittis melissophyllum</i> L.	-	-	-	-	+	++	++
** <i>Muscari botryoides</i> (L.) Mill.	-	-	++	++	-	-	-
* <i>Nasturtium microphyllum</i> (Boenn.) Rchb.	-	-	-	-	-	++	++
<i>Nuphar lutea</i> (L.) Sibth. et Sm.	-	-	++	++	++	+	+
<i>Nymphaea alba</i> L.	-	+	+	++	++	+	+
* <i>Ornithogalum boucheanum</i> Asch.	-	-	-	-	-	++	++
<i>Polypodium vulgare</i> L.	-	+	+	+	++	++	++
<i>Primula farinosa</i> L.	-	-	++	++	-	++	++
<i>Rhododendron luteum</i> Sweet	++	++	++	++	-	++ ²	++ ^{1,2}
<i>Taxus baccata</i> L.	++	++	++	++	+	++	++
<i>Vinca minor</i> L.	-	-	++	++	++	+	+

Objaśnienia: * – antropofit zadomowiony we florze polskiej (wg Mirek i in. 2002); ** – gatunek uprawiany (wg Mirek i in. 2002); ++ – gatunek podlegający ścisłej (całkowitej) ochronie; + – gatunek podlegający częściowej ochronie; ++^K – ochronie podlegają osobniki kwitnące; ++^{1,A} – *Aconitum firmum* subsp. *moravicum*; ++¹ – gatunki, dla których nie stosuje się określonych w § 7 rozporządzenia odstępstw od zakazów; ++² – gatunki wymagające ochrony czynnej; ++^{1,2} – gatunki, dla których nie stosuje się określonych w § 7 rozporządzenia odstępstw od zakazów i wymagające ochrony czynnej.

Innym przykładem braku konsekwencji i jasnych kryteriów przyjętych w trakcie tworzenia wykazu roślin chronionych jest umieszczanie na tych listach gatunków, które uważane są za wymarłe we florze polskiej. Wśród nich jest m.in. *Dianthus nitidus* (Kaźmierczakowa, Zarzycki 2001). Były jednak gatunki wymarłe, których w rozporządzeniach nie umieszczano. *Anacamptis pyramidalis* uważany do niedawna za wymarły, został usunięty z wykazu gatunków ściśle chronionych (Kaźmierczakowa, Zarzycki 2001; Rozporządzenie 2004; Zarzycki, Szelaąg 2006). Po odkryciu nowego stanowiska tego storczyka w dolinie Odry wrócił on na listę roślin chronionych (Pluciński 2010, Rozporządzenie 2012).

Dotychczas na listach gatunków chronionych wymieniano tylko jednego mieszańca – *Pinus ×rhaetica*. Zastanawiające jest to, że w Rozporządzeniach z 1946, 1957 i 2001 wymieniano trzy gatunki roszcików (*Drosera rotundifolia*, *D. intermedia* i *D. anglica*) konsekwentnie pomijając *Drosera ×obovata*. Na listach gatunków chronionych nie umieszczano również *Nymphaea xborealis*. W obecnie obowiązującym rozporządzeniu niezbyt jasna jest sytuacja mieszańców z rodzaju *Aconitum* (wszystkie taksony z tego rodzaju objęte są ochroną gatunkową). W opracowaniach książkowych dotyczącej tej problematyki nie zostały one uwzględnione (Zajac, Zajac 2000; Piękoś-Mirkowa, Mirek 2006).

Niezbyt trafną decyzją, którą w ostatnich latach częściowo skorygowano, było umieszczenie na listach gatunków chronionych antropofitów oraz roślin uprawianych. W Rozporządzeniach z: 1983, 1995 i 2001 objęto ochroną *Muscari botryoides* i *Digitalis purpurea* (tab. 5). W obecnie obowiązującym akcie prawnym chronione są: *Linum austriacum*, *Nasturtium microphyllum*, *Ornithogalum boucheanum* w stosunku do których istnieje pewność lub podejrzenie, że są antropofitami (Mirek i in. 2002).

Obecnie ochroną prawną w Polsce objęte jest 652 gatunki roślin, w tym ochroną ścisłą 596 taksonów, a częściową 56. Licząca obecnie 398 gatunków grupa chronionych roślin naczyniowych, w ciągu ostatniego półwiecza (od 1946 r.) powiększyła się prawie czterokrotnie. Największy liczbowo przyrost gatunków chronionych zanotowano w latach 80. XX stulecia (Rozporządzenie 1983) i na początku XXI w. (Rozporządzenie 2004) (tab. 1). Wiele z wymienionych w rozporządzeniu roślin jest rozpoznawane tylko przez wąskie grono botaników. Nie można wykonywać skutecznej ochrony gatunków, które znane są tylko niewielkiej grupie specjalistów. Uwaga ta dotyczy także większości roślin zarodnikowych, w tym: glonów, wątrobowców i mszaków – łącznie około 250 gatunków.

Obowiązujące przepisy ustawy o ochronie przyrody (m.in. art. 57 i 60) zobowiązują organy odpowiedzialne za ochronę przyrody (GDOŚ i RDOŚ-ie) do opracowania programów ochrony zagrożonych gatunków oraz „... działania w celu zapewnienia trwałego zachowania gatunku, jego siedliska lub ostoi, eliminowania przyczyn powstawania zagrożeń oraz poprawy stanu ochrony jego stanowiska lub ostoi.” (Ustawa 2004). Organ odpowiedzialny za ochronę przyrody powinny realizować zapisy z § 8 Rozporządzenia w sprawie ochrony gatunkowej roślin (Rozporządzenie 2012). Mało realne wydaje się wykonanie zapisów w.w.

paragrafu oraz przygotowanie programów ochrony i ich realizowanie dla wszystkich gatunków, które objęto ochroną prawną. Problemy mogą być natury organizacyjnej oraz finansowej (por. Kucharski 2009). Przy tak dużej liczbie gatunków chronionych mało realne jest również przestrzeganie zakazów dotyczących ich ochrony. Świadczy o tym ankieta przedstawiająca przestrzeganie zakazów dotyczących ochrony gatunkowej roślin, którą przeprowadzono w Lasach Państwowych. Nieliczne interwencje dotyczyły jedynie *Convallaria majalis* oraz zawilca (prawdopodobnie *Anemone nemorosa*) i polegały na zastosowaniu pouczenia wobec sprawców niszczenia i zrywania tych roślin (Kopeć i in. 2008).

Dyskusyjne może się wydawać obejmowanie ochroną gatunków roślin, których jedyne stanowiska znajdują się na terenach już objętych różnymi formami ochrony przyrody (np. parki narodowe lub rezerwaty). Przykładem może być *Rhododendron flavum*, którego jedyne naturalne stanowisko w Polsce chronione jest w rez. „Kołacznia” (pow. Leżajsk). Gatunek ten chroniony jest również na stanowiskach sztucznych np. w rezerwacie „Małecz” (pow. Tomaszów Maz.). Inne gatunki, których stanowiska znajdują się wyłącznie na terenach chronionych to m.in: *Galium sudeticum* i *Pedicularis sudetica* (Karkonoski Park Narodowy), *Poa granitica* i *Pulsatilla slavica* (Tatrzański Park Narodowy), *Betula nana* (rezerwaty: „Linie”, „Torfowisko pod Zieleńcem” i „Torfowisko doliny Izery”) (Kaźmierczakowa, Zarzycki 2001).

Podsumowując należy stwierdzić, że w trakcie tworzenia list gatunków chronionych popełniano liczne błędy (Kucharski 2010). Największą wadą obecnie obowiązującego Rozporządzenia w sprawie ochrony gatunkowej roślin (Rozporządzenie 2012) jest zbyt rozbudowana lista gatunków chronionych. Znalazły się na niej gatunki pospolite na całym obszarze kraju (np. *Frangula alnus*, *Convallaria majalis*) oraz bardzo rzadkie już chronione w rezerwatach lub parkach narodowych. Za brak konsekwencji należy uznać również np. objęcie ochroną *Woodsia ilvensis* i nie umieszczenie na liście *Woodsia alpina*. Podobnych przykładów możnaby jeszcze podać kilka. Mało zrozumiałym zabiegiem jest skreślanie i powtórne umieszczanie niektórych gatunków na listach roślin chronionych. W rozporządzeniach spotyka się również powielanie błędów w nazwach gatunków chronionych. Uwaga dotyczy nazw polskich *Asplenium adiantum-nigrum* i *Asplenium adulterinum* (por. Rozporządzenie 2004, Rozporządzenie 2012).

4. Wnioski

- W okresie od 1946 do 2012 ukazało się 7 rozporządzeń w sprawie ochrony gatunkowej roślin. Na załączonych do nich listach znalazło się łącznie 660 taksonów roślin.

- W analizowanym okresie liczba objętych ochroną roślin zwiększyła się prawie 6. krotnie. Obecnie ochroną prawną objętych jest w Polsce 652 gatunki roślin, w tym 596 to rośliny ściśle chronione, a 56 częściowo.
- Tworzone dotychczas akty prawne dotyczące ochrony gatunkowej roślin charakteryzują się małą stabilnością, przejrzystością i spójnością.
- Krytyczna analiza dotychczas obowiązujących list gatunków roślin chronionych skłania do zaproponowania następujących rozwiązań:
 - ograniczenie wykazu gatunków chronionych, eliminując z niego taksony stosunkowo pospolite i mało rozpoznawalne (głównie mszaki);
 - opracowanie jasnych i obiektywnych kryteriów, które byłyby podstawą do obejmowania taksonów ochroną prawną;
 - wprowadzenie obowiązkowej ochrony czynnej siedlisk gatunków zagrożonych.

Literatura

- DYREKTYWA RADY 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory. – Dz.U. L 206 z 22.07.1992.
- FULLER L. L. 1978. Moralność prawa. – PIW, Warszawa, 153 ss.
- GRZYWACZ A., GRZYWACZ P. 2008. Problemy interpretacji postanowień Statutu Warckiego z 1423 roku w zakresie ochrony cisa. – Sylwan 3: 3–12.
- KAŹMIERCZAKOWA R., ZARZYCKI K. (red.) 2001. Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. – Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, Kraków, 664 ss.
- KLAMA H. 2006. Red list of the liverworts and hornworts in Poland. – W: MIREK Z., ZARZYCKI K., WOJEWODA W., SZELĄG Z. (red.), Red list of plants and fungi in Poland. – W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków, s. 21–33.
- KOPEĆ D., RATAJCYK N., SIERADZKI J. 2008. Krytyczne uwagi o aktualnej liście chronionych gatunków roślin naczyniowych w Polsce. – W: KOPEĆ D., RATAJCYK N. (red.), Prawo ochrony przyrody stan obecny, problemy i perspektywy. – Towarzystwo Przyrodników Ziemi Łódzkiej, Łódź, s. 241–249.
- KUCHARSKI L. 2009. Ocena skuteczności ochrony flory i roślinności w rezerwach Polski Środkowej. – W: ANDRZEJEWSKA A., LUBAŃSKI A. (red.), Trwałość i efektywność ochrony przyrody w polskich parkach narodowych. – Kampinoski Park Narodowy, Izabelin, s. 309–317.
- KUCHARSKI L. 2010. Plant species conservation in Poland - present status and needs. Proceedings of the 55th meeting of the Polish Botanical Society *Planta in vivo, in vitro et in silico*. – Acta Soc. Bot. Pol. 79, suppl. 1: 45.
- MIREK Z., PIĘKOŚ-MIRKOWA H., ZAJĄC A., ZAJĄC M. 2002. Flowering plants and pteridophytes of Poland. A checklist. – W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Science, Kraków, 442 ss.

- OCHYRA R. 1992. Czerwona lista mchów zagrożonych w Polsce. – W: ZARZYCKI K., WOJEWODA W., HEINRICH Z. (red.), Lista roślin zagrożonych w Polsce. – Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, Kraków, s. 79–85.
- PIĘKOŚ-MIRKOWA H., MIREK Z. 2006. Flora Polski. Rośliny chronione. – Multico Oficyna Wydawnicza, Warszawa, 417 ss.
- PLUCIŃSKI P. 2010. Ponowne odkrycie koślaczka stożkowatego *Anacamptis pyramidalis* - gatunku uznanego za wymarły w Polsce. – Przegł. Przyr. **21**(1): 3–7.
- RADECKI W. 1990. Zarys dziejów prawnej ochrony przyrody i środowiska w Polsce. – Oddział Akademicki PTTK w Krakowie, Regionalna Pracownia Krajoznawcza, Kraków, 152 ss.
- ROZPORZĄDZENIE MINISTERSTWA W. O. I O. P. o ochronie niektórych zabytków przyrody. – M. P. 1919 Nr 208.
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA OŚWIATY z dn. 29 sierpnia 1946 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Rolnictwa i Reform Rolnych i z Ministrem Leśnictwa w sprawie wprowadzenia gatunkowej ochrony roślin. – Dz. U. Nr 70, poz. 384.
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA LEŚNICTWA I PRZEMYSŁU DRZEWNEGO z dn. 28 lutego 1957 r. w sprawie wprowadzenia gatunkowej ochrony roślin. – Dz. U. Nr 15, poz. 78.
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA LEŚNICTWA I PRZEMYSŁU DRZEWNEGO z dnia 30 kwietnia 1983 r. w sprawie wprowadzenia gatunkowej ochrony roślin. – Dz. U. 1983 Nr 27, poz. 134.
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA OCHRONY ŚRODOWISKA, ZASOBÓW NATURALNYCH I LEŚNICTWA z dnia 6 kwietnia 1995 r. w sprawie ochrony gatunkowej roślin. – Dz. U. 1995 Nr 41, poz. 214.
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA ŚRODOWISKA z dnia 11 września 2001 r. w sprawie określenia listy gatunków roślin rodzimych dziko występujących objętych ochroną gatunkową ścisłą i częściową oraz zakazów właściwych dla tych gatunków i odstępstw od tych zakazów. – Dz. U. 2001 Nr 106, poz. 1176.
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA ŚRODOWISKA z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną. – Dz. U. 2004 Nr 168, poz. 1764.
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA ŚRODOWISKA z dnia 5 stycznia 2012 r. w sprawie ochrony gatunkowej roślin. – Dz.U. 2012 Nr 248, poz. 81.
- SIEMIŃSKA J. 2006. Red list of the algae in Poland. – W: MIREK Z., ZARZYCKI K., WOJEWODA W., SZELĄG Z. (red.), Red list of plants and fungi in Poland. – W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków, s. 35–52.
- SZAFER W., KULCZYŃSKI S., PAWŁOWSKI B. 1924. Rośliny polskie. – Książnica – Atlas. Lwów-Warszawa, 233 ss.
- USTAWA z dnia 16 kwietnia 2004 r o ochronie przyrody. Dz. U. 2004 Nr 92, poz. 880.
- ZAJĄC M., ZAJĄC A. 2000. Rośliny naczyniowe chronione w Polsce - stopień zagrożenia i obszary ich gromadnego występowania. – Fragm. Flor. Geobot. Polonica **7**: 145–157.
- ZAJĄC A., ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. – Pracownia Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki UJ, Kraków, 714 ss.
- ZARZYCKI K., SZELĄG Z. 2006. Red list of the vascular plants in Poland. – W: MIREK Z., ZARZYCKI K., WOJEWODA W., SZELĄG Z. (red.), Red list of plants and fungi in Poland. – W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków, s. 9–20.

Summary

Over the past 66 years (1946–2012) seven regulations on the protection of plant species have been published in Poland. The main objectives of the present study is: to determine total number of protected plant species listed in the regulations that appeared in the years 1946–2012, to present changes in the lists of protected plants over the last 66 years, to present solutions on the basis of which selection of plant species to be protected would become more efficient. Number of protected plant species included in the regulations published in the years 1946 to 2012 totaled to 660 taxa. This constitute approximately 15% of the native flora of Poland. Currently, 652 species of algae, mosses and vascular plants are protected. Among the protected plants there are almost 350 taxa identified as a threatened native flora components. This represents 53% of the total number of protected taxa. The current list includes also 12 species considered extinct elements of our flora. In the list of protected species, there are 46 taxa important for the European Union. Since 1946, on the average, the lists of protected species have been changed every 9.5 years. They were most often modified at the turn of the twentieth and twenty-first century. In this period, the largest increase in the number of protected plant species was observed. In 1995, the list of protected plant species included 230 taxa, whereas in 2004 the number of protected taxa increased to 653 species. Some of the plants changed their status as well, in some cases for a short period of time, without substantial justification. An example might be: *Dictamnus albus*, *Primula farinosa*, *Echium russicum*, *Hierochloë odorata*, *Nymphaea alba* and *Digitalis grandiflora* etc. Anthropophytes and agricultural crops were also placed on the lists of protected species. In order to increase the efficiency of plant protection the following measures should be taken, among others: reduction in the number of protected species, establishment of objective criteria of species selection, introduction of obligatory active protection of habitats in which protected species are found, implementation of separate legislative act regulating the cultivation of medicinal plants, which should be ipso facto excluded from the list of protected species.